

BALÁZS-ARTH VALÉRIA

művelődéstörténész
független kutató
arth.valeria@gmail.com

IRODALOM AZ ELSŐ (ÉS AZÓTA IS EGYETLEN) VAJDASÁGI MAGYAR NAPILAPBAN, 1947-BEN

A tanulmány egy nagyobb kutatás része, amelynek tárgya az irodalom megjelenése az új állam, Jugoszlávia magyar nemzetiségi lapjaiban az 1947–1952 közötti időszakban. A munka az 1944 karácsonykor megjelent magyar nyelvű *Szabad Vajdaságból* lett *Magyar Szó* napilapban a vajdasági, délszláv, magyar és külföldi írók, költők írásainak számbavételével, megjelenésük gyakoriságával, körülményeivel, a változásokkal, azok okaival és hátterével foglalkozik. A vizsgált korszakban a politika helyzet és az új állam propagandája mindenre, így az irodalmi szövegek kiválasztására is nagymértékben hatott: a megjelentetett irodalmi szövegeket elsősorban ilyen szempontok szerint válogatták. A külföldi szerzők közül elsősorban a szovjet-orosz szerzők művei olvashatók. A magyar és délszláv alkotók is jelen vannak a lapban, és fokozatosan ugyan, de megjelennek a hazai magyar szerzők is, a kezdők és a már valamilyen irodalmi múlttal rendelkező írók, költők.

Kulcsszavak: sajtó, Szabad Vajdaság, Magyar Szó, politika, propaganda, irodalom, líra, epika, szovjet-orosz irodalom, megjelenés gyakorisága.

SAJTÓVISZONYOK 1947-BEN

1947-ben Vajdaságban hét lap jelent meg: napi, heti és havi lapok. Ezekből kettő nem tárgya a vizsgálódásnak: az egyik, *A föld népe* mezőgazdasági szaklapként általában nem közölt szépirodalmi szövegeket (kivéve néhány előfordulást), a másik lap pedig az 1947-ben induló *Pionírújság*, amely ugyan rendszeresen publikált szépirodalmi alkotásokat, de ez az irodalom a befogadók egy másik célcsoportjához, a gyermekekhez (a 12–14 évesnél fiatalabb korosztályhoz) szólt, ami egy másik kutatás – a gyermekirodalom – tárgykörébe tartozik.

A vizsgált periódusban az alábbi lapok jelentek meg Jugoszláviában magyar nyelven:

„Hazánk magyarnyelvű sajtótermékei
Magyar Szó, megjelenik naponta, ára 2 dinár
7 Nap, megjelenik hetente, ára 4 dinár
HÍD, havi folyóirat, ára 9 dinár. Évi előfizetés 90 dinár
Dolgozó Nő, megjelenik havonta, ára 3 dinár
Ifjúság Szava, megjelenik hetente, ára 2 dinár
Pionírújság, megjelenik kéthetente, ára 2 dinár
Föld Népe, megjelenik havonta kétszer, ára 5 dinár”
(A *Magyar Szó* 1947. július 4-ei számából)

A két világháború között kisebbségbe kényszerült jugoszláviai magyarság első anyanyelvű megnyilatkozásainak fóruma az 1944 karácsonján napvilágot látott *Szabad Vajdaság* magyar nyelvű napilap, amelyben akkor még nincs helye a magyar irodalomnak, mert a szerb nyelvű változat fordítása. A lap indulásának körülményei is jelzik, hogy politikai döntés eredménye volt a lap megjelenése, és a hatalom, illetve a hatalmat kezében tartó párt eszközként használta, erre utal fordításjellege: a magyarul megjelenő lap tartalma teljes egészében megegyezik az eredeti szerb változat anyagával. „Születéséről (...) nincs alapítólevél, jegyzőkönyv, dekrétum vagy bármilyen más írásos nyom. Politikai döntés hozta létre, szóbeli utasítás nyomán jött a világra, úgy is mondhatnánk partizán módra” – írja Kalapis Zoltán lapmonográfiájában (KALAPIS 1994: 7).

A négy oldal terjedelmű *Szabad Vajdaság* napilap első számának fejlécén a következő jelmondat és adatok jelennek meg: „Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek!¹ Vajdasági Egységes Népfelszabadító Front napilapja. I. évfolyam 1. szám. Noviszád, 1944. december 24. Ára 20. fillér”. A fejléc mellett keretes idézet Titótól: „Békejobbot nyújtunk minden becsületes embernek, aki ma kész velünk együtt újjáépíteni rombadöntött országunkat.”² A lap impresszumában olvashatjuk a szerkesztőség címét (Noviszád, Futaki utca 50.) és telefonszámát (23–37). Ez azonos a *Slobodna Vojvodina* címével és telefonszámával, a két szerkesztőség között tehát szoros együttműködés lehetett.

Az irodalom művelői főként a lapok, folyóiratok vonzáskörébe tartoztak. Ez magával hozott egyfajta megosztottságot is, mint ahogy Szeli István írja „a vajdasági magyar irodalom kulturális szintjét tekintve társadalmilag, művé-

1 A partizánok jelmondata, a horvát népfelszabadító egységfront lapjának a *Vjesnik*nek a fejlécében szerepelt 1941 augusztusától, később az egész népfelszabadító mozgalom hivatalos jelmondatává vált.

2 *Szabad Vajdaság*, 1944. december 24.

szileg, sőt feladatainak értelmezésében és hatóirányait tekintve is megosztott szellemű irodalom maradt. Az utolsó »békeévek« e megosztottságában azonban már nem csupán esztétikai, hanem világnézeti, társadalmi és politikai elemek is szerepet játszanak: ezek osztják politikai táborokra a Zágrábban és a Belgrádban tanuló magyar értelmiségi ifúságot, ezek mélyítik el a szakadékot a polgári és a munkássajtó között, s ezek révén válik mind tapinthatóbbá az ellentét a sajtóorgánumok eszmei tájékozódásában is. E polarizáltság már korábban is megvolt: a polgári és nagypolgári magyarság szellemi igényeit, irodalmi és esztétikai ízlését a még a századfordulón alapított, s a maga kissé felszínesen értelmezett liberalizmusával az új állami keretbe is könnyen belesimuló *Napló* elégítette ki, amelynek íróit a második világháborút megelőző években jórészt egyfajta bátortalan, vértelen humanizmus és finnyás meghátrálás jellemezte a mind súlyosabbá váló valóság, a szociális, nemzetiségi és politikai problémák elől. Az erőre kapó munkássajtó s a »helyzettudósító« irodalom művelői, a »helyi szín« esztétikáját sajátos, proletár módon értelmező »proletkultos« irodalmi ellenzék éppen emiatt a lagymatag apolitikus irodalmi magatartás miatt fogják perbe a *Napló*-kör íróit, nem kímélve azokat sem, akik a legmesszemenőbben vonják le a polgári szemlélet következményeit az irodalomban és a politikában egyaránt” (SZELI 1969: 237–238).

A *Szabad Vajdaság* napilap névváltoztatása (1945. szeptember 27.) utáni *Magyar Szó* négy alapító szerkesztője közül három is – az irodalom művelőjeként – ebből a megosztott világból jött. Segédszerkesztőként indult el az újságírói pályán Majtényi Mihály, majd 1937-től a szabadkai *Napló* munkatársa; közben első regénye, a *Mocsár* is a *Napló* regénypályázatán nyert harmadik díjat 1927-ben. 1943-ban a Szenteleky Társaság kiadásában jelent meg *A császár csatornája* című regénye, későbbi csatornaregényének (*Élő víz*) első változata.

Gál László az 1920-as években kezdte publikálni Ady nyomdokain született verseit, közben könyvelőként dolgozott, majd az 1930-as évektől írt a szabadkai *Napló*ba, a *Kalangyába*, a *Híd*ba, újvidéki lapoknak, a kanadai *Magyar Munkás* című lapnak és egy bukaresti magyar újságnak is. 1935-ben az újvidéki satirikus lap, a *Grimasz* egyik alapítója, majd felelős szerkesztője és laptulajdonosa 1941-ig, a lap betiltásáig.

Lévay Endre Szabadkán, 1934-ben a *Híd* folyóirat egyik alapítója és első főszerkesztője 1936-ig, egyúttal 1935-ben a szabadkai *Napló* munkatársa is. Baloldali kapcsolatai miatt nem vették fel a *Napló* örökébe lépő *Hírlaphoz*. A *Kalangya* című folyóiratban is publikált.

Hasonlóképpen kezdte pályáját az 1946-ban szerkesztőként hozzájuk csatlakozó Laták István is, aki a Jugoszláv Királyságban több lap – a *Szervezett Munkás*, a *Vajdasági Írás*, a *Mi Irodalmunk*, a *Híd*, és a *Hétről-Hétre* – munkatársa, a *Híd*

betiltása után pedig a nyomdokaiba lépő *Világkép* szerkesztője volt. Az első szerkesztői négyes fogat nem irodalmár tagja volt Keck Zsigmond lelkész, aki szintén a baloldali *Híd* folyóirat főmunkatársa 1936-tól: fordított és nyelvilag gondozta a folyóirat cikkeit. Az életrajzi mozzanatok vonatkozásában felmerül a kérdés: szerepet játszhatott-e a szépirodalmi szövegek közlésében, illetve azok válogatásában a szerkesztők irodalmi múltja, illetve irodalmi tevékenysége, vagy – és ez a valószínűbb – a mindent eldöntő agitpropos ellenőrzéstől függött kitől és mi került be a lapba.

IRODALOM A MAGYAR SZÓ NAPILAPBAN, 1947-BEN

Ebben az időszakban magyarul szépirodalom csak a sajtóban jelent meg, több-kevesebb rendszerességgel (és annak is legnagyobb része szovjet-orosz). A magyar könyvkiadás még nem indult meg igazán: 1947-ig csak néhány szépirodalmi könyv, pontosan négy, jelent meg, mind a négy az orosz irodalomból. 1946-ban a *Szabad Vajdaság* adta közre Ilf–Petrov *Aranyborjú* című satirikus regényét, amely az első szépirodalmi mű volt az új jugoszláv államban (CSÁKY 1997: 89), továbbá Maxim Gorkij, Platonov és Uljanova könyvei.

1947 júniusában azt írja a *Magyar Szóban A Magyar Kultúrszövetség könyvkiadó tevékenysége* című cikkben a szerző: „Ha a vajdasági magyar végigsétál a kirakatok előtt, akkor gyönyörködve áll meg az egyre lombosodó szerb-horvát könyvkiadás termékei előtt, de fájó szívvel állapítja meg, hogy a vajdasági magyar írók könyvei hiányzanak mellőlük.”³

Az év második felében jelent meg „a jugoszláviai magyarsága első igazi, irodalmi könyve” (KEK 1948: 76), a korra jellemzően kollektív mű, a *Téglák, barázdák* antológia huszonhárom író, költő alkotásával.

A *Magyar Szó* napilap irodalmi anyaga elsősorban lírai és prózai műfajú szépirodalmi alkotások: versek, novellák, elbeszélések, illetve részletek (elbeszélésből, regényből, elbeszélő költeményből), de időnként drámai szöveg is megjelent. A rövid prózai műfajoknál az elvárt „kötelező” témák – amelyek épp amiatt, hogy kell róluk írni – egyaránt előfordulnak a szépirodalomban is és a publicisztikában is, és ami még bonyolítja a műfajok elkülönítését, hogy sokszor ugyanazok írják mindkettőt (pl. Gál László, Majtényi Mihály, Lévay Endre, Petkovics Kálmán), így sokszor tényleg nehezen eldönthető, hogy szépirodalom-e vagy publicisztika egy szöveg. A kor irodalmának megértéséhez fontosak a lapokban megjelent irodalomtörténeti írások, összesítések, jelentések írókról, könyvekről, irodalmi jelenségekről, irodalmi életről, könyvekről.

3 L. I.: *A Magyar Kultúrszövetség könyvkiadó tevékenysége*. = *Magyar Szó*, 1947. június. 26.

A három irodalmi műnem (líra, epika, dráma) közül a harmadik nagyon ritkán fordul elő, de azért ilyen is van, s ha előfordul, inkább egy rövid jelenet vagy annak egy részlete (pl. *Gorkij*. Részlet Kassák Lajos és Nádas József drámájából;⁴ Weigand József: *Ördögűzők*. Részlet a szerző azonos című három felvonásos népszínművéből⁵).

A sajtóban közölt lírai szövegek terjedelmüket tekintve (viszonylag ritka kivételekkel) a kisformák körébe tartoznak, ezért gyakran képviselik a lapban az irodalmat: ezek közül is az egyik legelterjedtebb és legszemélyesebb lírai műfaj a dal, de más lírai műfajok (például a rapszódia is előfordul. Az irodalommal próbálkozóknak legnagyobb része a verssel kezdi, ezek között akadnak formailag egészen jó versek is, kipróbálják a lírai műfajok szinte mindegyikét, de a vers tartalmilag már nem üti meg az irodalmi mércét. Figyelembe véve a vizsgált kort, az új rendszer kezdetét, természetes, hogy a dalok közül – a személyes érzelmek kifejezésén kívül – témájukat tekintve sokszor jelennek meg politikai, hazafias dalok, például Gál László versei, aki nélkül nincs is ünnepi *Magyar Szó*, de a többi lapban ugyanúgy megtalálhatók az új rendszert magasztaló versei, amelyek közül szinte egy sem került be a kötetben kiadott összegyűjtött versei közé. Ez egyaránt vonatkozik a hazai magyar költőkre, a magyar irodalom képviselőire (pl. Ady Endre, József Attila, Petőfi Sándor), a délszláv költőkre és a külföldi poétákra.

Az irodalmi szövegek megjelenése a *Magyar Szó*ban azt igazolja, hogy mindent a politika irányított. Pontosabban a fő szervezőerő a politika és a propaganda volt; ezért az irodalomnál a műfajok inkább csak terjedelmüket tekintve játszottak szerepet: sokkal inkább számított az irodalmi szövegben a témaválasztás és annak feldolgozása.

1947-ben a *Magyar Szó*ban kevés szépirodalmi szöveget találunk, kivéve az ún. ünnepi számokat, mint például a január elsejei, amelyben két Ady-vers van, egy Petőfi vers, valamint Ilf és Petrov prózája *A század halvány gyermeke* címmel. Irodalmi vonatkozású még Thomas Mann utószava egy Svájcban megjelent kiadványból és Nagy Lajos írása, *A múlt szelleme kísért Magyarországon és az irodalomban is*, amelyben arról ír, hogy az olvasók az amerikai és az angol írókat keresik, vagy az egykori rendszer polgári beállítottságú íróit, akik újra elkezdtek írni, mert ismét igény mutatkozik a műveikre.

Az irodalmi szövegek megjelenése általában ciklikus. A pénteki és a szombati számban rendszerint nincs irodalmi szöveg, de időnként még a hétfői és a keddi lapszámban sem, esetleg a csütörtökiben. Szerdán nem jelent meg a lap, így előfordult, hogy egymás után öt-nyolc számban sem volt irodalmi szöveg

4 *Magyar Szó*, 1947. július. 17.

5 *Magyar Szó*, 1950. október 29.

(40–44.; 97–101.; 131–138.; 143–151.; 156–160.; 162–166., 266–271.; 275–279.; 292–297.; 302–306.). A leghosszabb időszakok a március 24-től április 5-ig, illetve az augusztus 29-től szeptember 9-ig tartó volt, amikor tizenegy lapszámban sem jelent meg szépirodalom, illetve tízben október 10-től 21-ig.

Az irodalmi műveket bizonyos esetekben úgy közölték a lap hasábjain, hogy a vers, novella vagy regényrészlet mellé néhány mondatot írtak az íróról, majd a közölt műről, az olvasók felvilágosítása, tanítása volt a cél, amihez természetesen kapcsolódott a propaganda is, hiszen csakis a rendszernek, az új szocialista realista irányzatnak, az uralkodó ideológiának megfelelő írók, irodalmi művek kerülhettek keretezett részbe. A keret ekkor még nem volt általános gyakorlat, előfordult, hogy a *Híd* irodalmi pályázata került keretbe, majd azután a díjnyertes versek, minden olyan, ami a szerkesztő vagy szerkesztők szerint különösen fontos volt. A *Magyar Szóban* az első ilyen keretes irodalmi cikk 1947. augusztus 10. vasárnap jelent meg, ez „*Szimonov Konsztantin a vasesztergályosból lett világhírű író*”-ról szólt.

„A szovjet irodalom fiatal nemzedékének egyik vezéralakja, a Sztálin-díjas Konstantin Szimonov nálunk sem ismeretlen. A 32 éves író, aki mint vasesztergályos dolgozott Szaratov, majd Moszkva egyik nagy üzemében, a háború emelte ki megszokott környezetéből. Mint haditudósító, bejárta a világot, mindenütt megjelent, ahol a veszély a legnagyobb volt, Szimonov a katona, együtt aratta a dicsőséget Szimonovval az íróval.

Új darabját „*Az orosz kérdés*”-t ez év tavaszán mutatták be Moszkvában.” Ebből a műből közölt egy részletet a lap.

Egy másik ilyen részlet a *Magyar Szóból* szintén tanító-nevelő céllal, „*Svejk a jó katona* (Néhány nappal ezelőtt megjelent Beográdban Jaroslav Hasek világhírű regénye: „*Svejk a jó katona viszontagságai*”. Az író az egyszerű, talán nem is egészen normális cseh közkatonán, Svejken keresztül, eredeti módon kicsúfolja az osztrák–magyar monarchia volt urainak népellenes kormányrendszerét. A fekete-sárga monarchia (mert csak a nevében volt „magyar” is) minden visszássága kacagó természetességgel bontakozik ki a könyv sugaras oldalain. Hasek könyvét a régi Magyarország fasiszta és félfasiszta urai természetesen betiltották, azonban 1930-ban, Párizsban, mégis megjelent magyar nyelven is.”⁶

Az irodalom mellé párosult másik népmvelői szándék az újságba beküldött írások – elég szigorú, de mai szemmel nézve is mindenképpen jogos – elbírálásában nyilvánult meg, amikor vagy általánosságban elmondták, mit és hogyan kell írni, vagy személy szerint a szerzőnek címezve, sokszor a kérdéses mű részletének közlésével írtak arról kritikát.

6 *Magyar Szó*, 1947. augusztus 24.

A kezdő irodalmi alkotók szempontjából fontos Laták István cikke: *Valóságmondó karcolatokat, tudósításokat írjunk. Szerkesztői üzenet helyett.*

A kezdő tollforgatók ugyanis elárastják a lapot dilettáns rossz versekkel, holott egy jó tudósítást sokkal könnyebb lenne megírni, és azzal előbb kerülnének be az újságba. Persze, néha küldenek egy-egy jobb verset is, s ennek örülnek a szerkesztők, mert „az új munkásirodalom megszületése fog idővel kibontakozni a tollat most még nehezen forgató dolgozók írásaiból. [...] De azt is meg kell mondanunk, hogy nagyon kevés, nagyon ritka az új, természetes népi hang. Az emberek nem önmagukat adják, jelszavakat forgatnak szájukban ügyetlenül, s a maguk egyszerű és egészséges érzései és élményei helyett régies eltanultságokat, vagy meg sem emésztett frázisokat csomagolnak ritkán használt szavakba. [...] Pedig az új munkás-paraszt-értelmiségi irodalom értékes mondanivalóinkból, a körülöttünk zajló világ nevelő céljainak teljes magunkévá tevéséből születik meg. És nem betanult, de át nem élt szóvirágokból. Ezt kellene még megtanulniok a verset szerető tollforgatóinknak. S azt, hogy nemcsak versben, hanem talán éppen prózában, a leíró, elbeszélő valóságmondó tudósításokban, karcolatokban, elbeszélésekben mondhatja el a maga igazi mondanivalóját a ma embere.”⁷

A Laták-cikkre reagált két nap múlva Gál László a *Magyar Szóban*, és teljesen ellentétes véleményt képviselt: „*Versekről – versíró munkásokról.*” Néhány lényeges gondolat a cikkből:

„Minden emberben öröktől él a vágy, hogy kifejezhesse magát. [...] Amikor az ember kijött az őserdőből, az első tudatos mozdulattal, az első tudatos cselekvéssel, az első tudatos hanggal együtt énekelni, verselni, mesélni kezdett. [...]

Miért éppen versekkel? Mert a dal, az ének, a tánc idősebb a betűnél. [...]

És ha ilyen szempontból nézzük a beküldött írásokat, amelyek igaz, nem mindig érik el a közölhetőség mértékét, akkor az előbbi tanulságok mellett még sok minden másra is gondolhatunk. [...] És most függetlenül attól, hogy ezek a versek a kritikus szigorú szemével nézve nem versek még – mindenestre önmegmutatások és megmutatják például azt, hogy népünknek már ma is szabadabb a hangja világbizóbb a tekintete; biztosabban áll a lábán és eltűnt a tegnapi borulátás, a jövő nem félelmetes titok már.

Nem mi állapítjuk meg. Marx és Engels óta nem titok, hogy a gazdasági viszonyok átalakulása megváltoztatja a kulturát, a kifejezés módozatait és eszközeit. A tegnap még zsélemben tengődő földmunkás, a gyárak kiuzsorázott rabszolgája ma, hogy úgy mondjuk, mosolyos verseket ír – arról, hogy dolgozik, hogy épít, hogy van mit ennie és hogy tudja: holnap még szebb lesz, jobb lesz, emberibb lesz.

7 *Magyar Szó*, 1947. január 28.

Márcsak ezért is örömmel várjuk a verses jelentkezéseket [...]...

Van azonban az éremnek egy másik oldala is.

Ha a szerkesztő szigorú mértékével bírálunk minden ilyen beküldött megnyilvánulást... akkor talán sohasem lett volna író Gorkijból, sohasem irt volna Veres Péter. És a mi vajdasági béres-kubikos Csépe Imrénk soha sem jutott volna el odáig, hogy színművének bemutatójára készüljön a vajdasági magyarok Népszínháza.

Ezért igenis irjanak verseket.”⁸

A *Magyar Szó*ban megjelent szépirodalmi anyag mintegy negyedét teszik ki a vajdasági magyar írók, az előzőekben említett kezdő, szárnypróbálgató – főleg – költőkkel együtt. Gál László művei a leggyakoribbak, őt nagyjából egyformán követi két-két művel Dévavári Zoltán, Gajdos Tibor, Galamb János, Laták István, Lukács Gyula, Majtényi Mihály, Thurzó Lajos.

A közölt irodalmi alkotások egyharmada magyar költő, író alkotása. A legtöbb az Ady-vers, illetve a vele kapcsolatos írás, ezt követik a Petőfi-versek. József Attila-versből mindössze kettő jelent meg. Két írás Örkény Istvántól, Nagy Lajostól, Tersánszky Józsi Jenőtől, Várnai Zsenitől, majd egy-egy írás Asztalos Istvántól, Balázs Bélától, Gergely Sándortól, Heltai Jenőtől, Hollós Korvin Lajostól, Illés Bélától, Kovai Lőrinc-től, Lányi Saroltától, Madarász Emiltől, az erdélyi Nagy Istvántól, Sötér Istvántól, Szabó Páltól, Zelk Zoltántól. Elég változatos az irodalmárok fenti jegyzéke: vannak köztük nyugatosok (a Lukács Görghöz közel álló Balázs Béla; a modern városi ember élményeit megverselő Gellért Oszkár, aki Osvát Ernő mellett a *Nyugat* szerkesztője is volt; a szintén nyugatos, a századforduló polgári irodalmának egyik kialakítója, a könnyed, szellemes, mindig népszerű Heltai Jenő; a nyugatos irodalomnak a társadalom ismeretlen területeit feltáró irányzata szerint író, szociális motiváltságú Nagy Lajos; az ellenforradalmi időszak legbátrabb írója, a népszerű kisvárosi hős, Kakuk Marci megformálója, Tersánszky Józsi Jenő; a Kassák és az avantgarde köréből induló, a *Nyugaton* keresztül a lírai realizmusig eljutó Zelk Zoltán), az orosz hadifogságból visszatért, a groteszk ábrázolás írójaként, a vizsgált időszaknál későbbi egypercesével sajátos műfajt teremtő Örkény István; a kommunista munkásköltő Hollós Korvin Lajos; a szintén a *Nyugat*-ból induló, kassai születésű, a Tanácsköztársaságban aktív szerepet vállaló, majd a Szovjetunióba emigráló Illés Béla; az orosz–lengyel gyökerű, szentpétervári születésű Kovai Lőrinc; az ifjúságát Szabadkán töltő, Kosztolányival is kapcsolatban álló műfordító, költő, Lányi Sarolta; a háborút, a forradalmakat és a két évtizedes szovjet emigrációt

8 *Magyar Szó*, 1947. január 30.

versekbe foglaló Madarász Emil; a Vajdasághoz a könyvkiadás révén is kötődő, kolozsvári Nagy István;⁹ a francia hatás alatt induló esszéista, író, irodalomtörténész, Sötér István; a zsellércsaládból származó, a *Kelet Népe* folyóirat egyik alapítója, a népi írók mozgalmában résztvevő Szabó Pál.

A közölt írások szerzői még: a munkásmozgalom költője, Várnai Zseni, a kolozsvári lapok munkatársa, Asztalos István és a baloldali, majdnem vak, Moszkvából visszatérő irodalmi emigráns, Gergely Sándor, a felszabadulás utáni vezető írók egyike, aki 1947-ben a *Magyar Írók Egyesületének* elnökeként egy küldöttséggel az 1947. október 15-én Belgrádban aláírt jugoszláv–magyar kulturális egyezmény alapján látogatott el Jugoszláviába. A küldöttség (amelynek tagja volt még Heltai Jenő, a *Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének* elnöke, Várnai Zseni, az első és mindenesetre a legismertebb magyar szocialista költőnő, Sötér István, a fiatal magyar írók egyik legtehetségesebbike és Tolnai Gábor, a *Nemzeti Múzeum* igazgatója, egyetemi magántanár, ismert esszéíró, a *Bocskay országa* című hosszabb tanulmány szerzője) részt vett a Samac–Szarajevói Ifjúsági Vasútvonal megnyitásán.¹⁰

Irodalmi műveik *Magyar Szó*ban való megjelentetésének valószínűleg ez a látogatás volt az apropója, bár Gergely Sándor neve a későbbiek folyamán is gyakran megjelenik majd a lap hasábjain.

A délszláv írók műveiből mintegy feleannyi jelent meg, mint a vajdasági magyar írók, költők szövegeiből. Az ismert délszláv írók, költők: az egyik legismertebb modern szlovén író, Ivan Cankar, a partizánharcot műveiben megörökítő Branko Ćopić, a szürrealista és szocialista realista Oskar Davičo, a szerb népnemzeti líra klasszikusa, Jovan Jovanović Zmaj, a XIX. századi magyar irodalom, Petőfi, Arany, Madách termékeny fordítója, a horvát Vladimir Nazor, aki minden irodalmi műfajban alkotott, a szintén horvát Mihovil Pavlek, Miskina költő, író, a már többször említett Jovan Popović költő, író, a *Slobodna Vojvodina*, később a *Književne novine* főszerkesztője és a baloldali, kommunista, ún. szociális irodalom képviselője, Radovan Zogović költő, író, kritikus, műfordító. Néhány írásnak a – neve szerint délszláv – szerzője sem lexikonokban, sem irodalomtörténetekben nem található meg, ugyanez az eset a szovjet-orosz szerzőkkel is, akik a külföldi írók közül a leggyakoribbak, és köztük is vannak kideríthetetlen kilétű szerzők. A világirodalom fogalmával nem határozható meg a sajtóban megjelent külföldi írók műveinek összessége, ezért inkább külföldi szerzők műveiről beszélhetünk.

9 Nagy István: *Réz Mihályék kóstolója*. Ifjúsági regény. Bratsvo-Jedinstvo Kiadóvállalat, Noviszád, 1949.

10 *Magyar Szó* 1947. november 23.

Külföldi – és nem szovjet-orosz – szerző mindössze három fordul elő: Aragon, francia költő, regényíró, esszéíró és felesége, Elsa Triolet, orosz származású francia regényíró, Carlo Levi olasz antifasiszta regényíró, festő, aki orvosként végzett. A lapban egy részlet jelent meg legismertebb regényéből, amelynek a címe *Krisztus megállt Ebolinál*.

A szovjet-orosz költők közül nagyon gyakori Vladimir Majakovszkij, az Októberi Forradalom nagy harcosa, politikában, művészetben egyaránt az újért küzdött, a futurista mozgalom agitátora volt. Forradalmi versei közül a *Magyar Szó a Beszélgetés Lenin elvtárrsal*, a *Komszomol ének*, *Az író elvtársakhoz* és a *Legénykoromban* című verseit közli.

A legnépszerűbb prózai szerző (pontosabban szerzők!) Ilf és Petrov, akik ilyen néven publikáltak.

„A húszas évek remek szovjet satíráját figyelve két varázsszóra bukkanunk: „Odessza” és „Gudok”. A vasutasok lapja, a *Gudok (Sziréna)* volt ugyanis a gyűjtőhelye azoknak a tehetséges, javarészt Odesszából származó fiataloknak, akik az új, tiszta, emberséges társadalom nevében csatáztak. Az odesszaiak: Valentyin Katajev, Jurij Olesa, Ilf-Petrov és a kijevi Mihail Bulgakov a lap nevezetes „negyedik hasábján” mart bele a lelki restségbe, kispolgáriságba, bürokráciába, bőven alkalmazva a szinte két világ határán levő, mindig is külön respublika *Odessza* kifinomultan vaskos humorát, groteszk látásmódját, amely Babel remekművű novelláit is átszövi.

Itt, a *Gudok* szerkesztőségében határozta el két ügyes tárcaíró, Ilja Ilf (1897–1937) és Jevgenyij Petrov (1903–1942), hogy közösen dolgozik. Valentyin Katajev (Petrov testvérbátyja) adta az alapötletet: a székekbe elrejtett kincsekről szóló anekdotát. A két fiatalembernek addigra már annyi anyaga gyűlt össze – a laphoz beérkezett levelekből, az utcán sétálgatva és beszélgetve, pusztán a környezet megfigyeléséből –, hogy Katajev voltaképpen csak egy tárcához elegendő ötlete egy teljes regény szerkezeti váza lett” (BAKCSI 1977: 329).

Gyakorisági sorrendben az őket követő szerzők még: Maxim Gorkij, Alekszandr Puskin, Konsztantin Szimonov, J. A. Brodskij, Anton Csehov, Dzsambul Dzsabajev, Glebov, Valentyin Katajev, A. Sz. Makarenko, N. A. Osztrovszkij, Lev Tolsztoj.

A szovjet-orosz írók nemcsak a sajtóban olvashatók: a behozatali könyvek legnagyobb része is az ő műveikből állt. Kalapis Zoltán írja beszámolójában az új magyar könyvekről, hogy a Magyarországról behozott külföldi írók magyarra fordított művei között legtöbb a szovjet könyv, mert Magyarországon nagyon népszerűek a szovjet írók. „Az itteni magyar olvasóközönség is bizonyára megkedveli nagy művészetüket. Gorkij művei, közül több olyan, amely

még sosem jelent meg magyarul, és több nagy szovjet író először a történelemben csonkítatlan fordításban. Osztrovszki, Solohov, Szimonov, Katajev könyvei európai, sőt világsikert jelentenek”.¹¹

Irodalom

BAKCSI György 1977. Utószó. In: Ilf–Petrov: *Aranyborjú*. Budapest, Európa Könyvkiadó. 329–331.

CSÁKY S. Piroska 1997. *Könyv, könyvtár, olvasó*. Művelődéstörténeti tanulmányok. Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Magyar Tanszék

KALAPIS Zoltán 1994. *A Magyar Szó fél évszázada*. Adalékok a jugoszláviai magyar napilap történetéhez. Újvidék, a Magyar Szó kiadása

KEK Zsigmond 1948. Téglák, barázdák. = *Híd*, 1–2: 76–84.

SZELI István, 1969. *Utak egymás felé*. Újvidék, Forum Könyvkiadó

Valerija BALAŽ-ART

KNJIŽEVNOST U PRVOM (I DO SADA JEDINOM) VOJVOĐANSKOM MAĐARSKOM DNEVNOM LISTU, 1947. GODINE

Studija predstavlja deo istraživanja većeg obima, čija je tema pojavljivanja književnosti u listovima mađarske narodnosti tadašnje nove države, Jugoslavije, u periodu između 1947. i 1952. godine. Rad se bavi pobrojavanjem tekstova vojvođanskih, južnoslovenskih, mađarskih i inostranih pisaca i pesnika u dnevnom listu *Mađar So*, koji je nastao od lista *Szabad Vajdaság* [Slobodna Vojvodina] štampanog na mađarskom jeziku i prvi put objavljenog na dan Božića 1944. godine. U radu se razmatraju učestalost i okolnosti objavljivanja književnih tekstova, odnosno nastale promene, njihovi uzroci i pozadina. U posmatranom periodu su političke prilike i propaganda nove države imale veliki uticaj na sve, pa tako i na izbor književnih tekstova: objavljeni književni tekstovi su birani prvenstveno na osnovu pomenutih kriterijuma. Od inostranih pisaca se u dnevnom listu mogu čitati pre svega sovjetsko-ruski autori. Prisutni su i mađarski, odnosno južnoslovenski stvaraoci, te, doduše postepeno, ali se objavljuju i domaći mađarski autori, pisci i pesnici debitanti, ali i oni koji su već posedovali određenu književnu prošlost.

Ključne reči: štampa, Szabad Vajdaság [Slobodna Vojvodina], Mađar So, politika, propaganda, književnost, lirika, epika, sovjetsko-ruska književnost, učestalost objavljivanja.

11 Kalapis Zoltán: Új magyar könyvek Noviszádon. = *Magyar Szó*, 1947. május. 17.

Valéria BALÁZS-ARTH

LITERATURE IN THE FIRST (AND EVER SINCE THE ONLY) HUNGARIAN NEWSPAPER IN VOJVODINA IN 1947

The study is part of a bigger research, the subject of which is the presence of literature in the Hungarian nationality papers of the new state, Yugoslavia, in the period between 1947–1952. The work deals with the writings of Vojvodinan, Southern Slav, Hungarian and other foreign authors and poets appeared at the time of Christmas 1944 in the *Magyar Szó* formed from the Hungarian-speaking *Szabad Vajdaság*, respectively with the frequency of their appearance and its circumstances, with the reasons and background of the changes. In the examined era the political situation and the propaganda of the new state had considerably impact on everything, consequently on selection of the literary texts: the literary texts published had been essentially sorted according to such aspects. From the foreign authors primarily the works of the Soviet-Russian authors can be read. The Hungarian and Southern Slav authors are also present in the paper, and although gradually, but do appear the local Hungarian authors as well, the young authors, poets and the ones who have any sort of literary past.

Keywords: press, Szabad Vajdaság, Magyar Szó, politics, propaganda, literature, lyre, epic poetry, Soviet-Russian literature, the frequency of appearance.